

Roskilde Bispedømme i Middelalderen.

Af *P. Severinsen.*

Roskilde er jo en gammel Bispestad. Kirken er en Cathedral-Kirke, d. v. s. Biskoppens Værdighedssæde, Cathedralra, er i den. Ved Siden af Domkirken laa hans anselige Gaard, forbunden med Domkirken ved den saakaldte Absalonsbue.

Jeg skulde forsøge at give et Indtryk af, hvad denne Mand og denne Institution betød i Middelalderen. Der er en folkelig Forestilling om noget mærkeligt og fremmedartet, — med lidt Roman-Ingredientser i. Holger Drachmann har i sit Digt ved Grundtvigs 100 Aars Jubilæum en Fantasi om, hvad Grundtvig kunde have været i gamle Dage:

Og atter, naar Skægget
skred som en hvid Elv
ned ad den side sorte Fløjelsdragt,
og han hæved den tunge Arm
og Haanden halvt knyttet:
da saa jeg en Elfenbenskrumstav
krystet af Haanden,
en Ærkebispehue
trykket om den brede Pande;
Ringene paa den kødfulde Finger
funkled og lyste
Band og Velsignelse
skiftevis over de vaklende Sjæle.

Altsaa en mægtig Mand, der er sin Magt bevidst, en Mand med Myndighed i den hellige Guds Tjeneste, baade for Guds Fred og Guds Vrede. Og tillige en Mand i nærmest fyrstelig Stilling.

Vi kan minde om, hvad den samtidige lybske Benediktiner-Abbed Arnold fortæller om Absalon: „Oventil paa sin Bispestol lod han fastgøre et Crucifix for at betyde dem, der gik ud og ind, at det mindre var ham end den korsfæstede, de bøjede sig for.“ Jeg haaber, at Arnold virkelig har gengivet Absalons Mening. Det er den Tid, da Crucifix'er begyndte at komme i Mode. Men i al Fald ser vi, at en Biskop er en tronende Mand, som man bøjer sig for.

To hinanden uvedkommende Ting blander sig sammen i denne Stilling: en hellig Tjeneste og det at være Landsdelens største Herremand.

Selve Stillingens Oprindelse ligger tilbage i den apostoliske Menighed. Allerede i de apostoliske Breve finder vi Titelen *Episkopos*. Bogstaveligt betyder Ordet „Tilsynsmand“, men man skal ikke lægge alt for megen Vægt paa, hvad et Ord „egentlig“ betyder. Det kommer an paa, hvad det praktisk betød. Paa den Tid var dette lige saa ubestemmeligt som ved Nutidens „Inspektør“. Fra denne almindelige folkelige Brug laante Menigheden det som Benævnelse paa en Mand, hvem man havde givet Ledelsen i Menigheden. Et Hovedstykke deri var at lede Gudstjenesten Søndag Morgen ved Herrens Bord, hvor Taksigelsen, „Evcharistien“, skulde siges. I Johannes Aabenbaring kan derfor de syv lilleasiatiske Menigheders Biskopper betegnes med noget, der i vor Oversættelse er gengivet ved „Menighedens Engel“, men som er en Oversættelse af den hebraiske Benævnelse for den Mand i Synagogen, der fremsagde Fællesbønnen („Menighedens Sendemand“). I det hele skulde han lede Menighedens Anliggender, og formodentlig i Syrien og Lilleasien udvikledes dette til en ret enevældig Stilling. Presbytere („Ældste“) stod ganske vist ved hans Side, men de blev egentlig kun Hjælpere. Men hver Stad havde sin Biskop. En saadan Oldtids-Biskop svarede altsaa nærmest til, hvad vi nu kalder Sognepræst. Og i Middelhavslandene er Staden alt. Paa Landet er der enten ingen Bebyggelse eller ingen, som man regner for noget. Yderligere blev saadanne Landdistrikter kristnet sidst, saa at Benævnelsen Landbo (Paganus) sim-

pelthen kom til at betyde Hedning, ja Ordet Hedning er en Gengivelse deraf, idet Hede betyder ryddet Land. Der var en Tid Tilløb til ogsaa at have Biskopper i Landsbymenigheder (Chor-Biskopper af græsk Choros, Land). Men det gik Stædernes Ære for nær, saa de afskaffedes. Landboerne maatte enten komme ind til Gudstjenesten i Staden, eller ogsaa sendtes der en Presbyter ud til dem.

Norden for Alperne var der ingen Stæder, eller der var meget langt imellem dem. Det kneb da med Forøringen om, at en Biskop skulde bo i en Stad. Men derved opstod Distriktsbispedømmet med et ofte meget stort Landomraade, hvori da Presbyter (Præster) gjorde Tjeneste som Biskoppens Hjælpere.

Denne Udvikling var forlængst tilendebragt, da Kristendommen naaede indenfor Danmarks Grænser. Og Biskoppen var da forlængst blevet en verdslig Stormand i Riget. Det for os normgivende var jo Frankeriget og England. En saadan fyrstelig Mand var den første Budbringer til Danskerne, den engelskfødte Biskop i Utrecht *Willibrord*, der opsøgte de Danskes Konge Ongenthjov i Aaret 700 og blev høflig modtaget som en Stormagts Repræsentant, men ikke opnaaede noget. Og det gjaldt endnu mere den næste, Ærkebiskop *Ebbo* af Reims, der, da Kong Harald sad fast som Medkonge i Danmark, drog herind med et frankisk Gesandtskab og opsøgte Kongerne og deres Omgivelser og efter egen Beretning „døbte mange“ i Aarene 823—25 og som sin største Triumf fik Kong Harald selv med stort Følge til at sejle til Mainz og blive døbt 826. Der er iøvrigt ingen Grund til at anbringe disse danske Begivenheder i Sønderjylland. Sjælland var Hovedlandet, saa det kan lige saa godt have været her i Roskilde, hvor ogsaa Ansgars første Virksomhed som Hofkapellan kan være sket.

Det første, der blev lavet for os, var som bekendt et Missions-Bispesæde i *Hamborg*, d. v. s. udenfor Rigets Grænse. Og da dette ikke kunde klare sig, sloges det sammen med *Bremen*, hvis Biskop i Forvejen havde Hænderne fulde i sit kun overfladisk kristnede Land. Ordningen var i høj Grad

indrettet til at vokse i. Man gik videre med Bispesæder i Slesvig og Ribe, senere i Viborg og Aarhus, stadig i landfast Forbindelse med Bremen. A. D. Jørgensen har vel Ret i, at Slesvig har haft Missionsopgaver paa de sydlige Øer: Fyn, Laaland, Falster. Aarhus angaaende Sjælland og Skaane. Kun med en vis Langsomhed antoges Kristendommen østpaa. Vi har et Vidnesbyrd for Sjælland deri, at Skjalm Hvides Fader Toke var den første kristnede Mand i Slægten. Vi føres dermed henimod Knud den Stores Tid, vel at mærke i een af Sjællands førende Stormandsslægter.

Selvfølgelig var den fjerne Aarhus-Biskop vanskelig stillet med disse Landsdele. Der omtales da ogsaa forskellige rejsende Missionsbiskopper og særlig en *Gotebald*, som Svend Tveskæg skulde have hentet i England, og som missionerede baade i Skaane, Sverige og Norge. En engelsk Overlevering kalder ham hellig og lader ham dø 1004. Man mistænker dette for at være en Misforstaaelse. A. D. Jørgensen regner ham for Roskildes første Biskop og tænker sig ham dø 1021. Dette er dog ogsaa meget usikkert. Men i Navnet er der aabenbart bevaret Mindet om en nidkær og fremragende Mand, som har arbejdet i Sjælland og i Landskaberne østen for Øresund. Og Trefoldighedskirken i Roskilde maa vel have været et Tilknytningspunkt for denne Gerning.

Fra 1022 er her i al Fald rigtigt Bispedømme. Og det gik endda temmelig dramatisk til. Kong Knud den Store følte sig ovre i England som Kirkens Styrer. Han mente at have fundet den rette Mand i England i Klerken *Gerbrand*, som han lod indvie af Ærkebiskoppen i Canterbury og sendte til Roskilde. Men Danmark hørte under Ærkebispedømmet i Bremen, og Ærkebiskop Unwan var utilfreds og havde Held til at fange Gerbrand paa Rejsen. De forsonedes imidlertid, og Gerbrand anerkendte Bremen som sin kirkelige Overøvrighed.

Hans Tid blev ikke lang, han døde 1030, men han efterlod sig et godt Navn. Han havde ikke blot Sjælland, men ogsaa alle de danske Landskaber hinsides Øresund. Det

samme havde hans Eftermand Aage. Det er jo et fantastisk Landomraade for et Bispedømme, og man forstaar, det var et Forberedelsesstadium. 1060 døde Aage, og samtidig døde den nørrejydske Biskop Vale. Svend Estridsen og Ærkebiskop Adalbert benyttede Lejligheden til at lave den Stiftsinddeling, som har holdt til vore Dage. Nørrejylland ordnedes med Ribe, Aarhus, Viborg og Vendelbo Stifter. Østdanmark ordnedes med et Sjællands Stift med Roskilde som Bispestad og i Skaane de to Stifter Lund og Dalby.

Dermed var det egentlige Roskilde Stift blevet til, og dets første Indehaver er den bekendte Vilhelm, hidtil Kannik hos Ærkebiskop Adalbert i Bremen, „stærk og kæk, heftig af Sind, ved sin legemlige og aandelige Kraft i Stand til at kue de Mægtige, og skaanselløs, naar han blev vred“ (Roskildekrøniken). Og derefter følger den lange Række af Navne, som vi lader ligge, kun at vi noterer, at under Absalon 1168 blev den erobrede Ø *Rygen* lagt til Stiftet og forblev der til Reformationen.

Over dette store Distrikt var altsaa Biskoppen i Roskilde den øverste kirkelige Styrer, udrustet med en stor Myndighed.

I Middelalderens Kirke drejer alt sig om de hellige Handlinger, Vielserne. Der var først og fremmest de syv Sakramenter, men der var ogsaa andre nødvendige eller nyttige Vielseshandlinger. F. Eks. var det en stor Elendighed, ikke at kunne blive begravet i indviet Jord. Og Vievand skyldes der bruges meget af. Og der var adskilligt andet, som man ikke lagde lige megen Vægt paa i alle Stifter. En hel Del af disse Handlinger kunde Sognepræsten foretage. De findes i Stiftets Manuale, og et saadant er bevaret fra Roskilde Stift, trykt i København 1513. Vi finder heri yderligere en Indvielse af udrejsende Pilgrimme; Madvielse til Paaske; Velsignelse af ny Ild Paaskelørdag; Korsebør, da man i Foraarstiden gik i Procession med Kirkefaner og Vievand for at velsigne Markerne; Indvielse af St. Blasius-Vand den 3. Februar til Beskyttelse for Mennesker og Dyr mod al Syge; St. Hans-Velsignelse over Vin 3. Juledag med samme For-

maal; Velsignelse af Urter Mariæ Himmelfartsdag 15. August ogsaa med samme Formaal.

Men Biskoppen var Stiftets eneste helt rigtige Præst, hvem alle hellige Handlinger var betroet, og en Del var forbeholdt ham. De er samlede i en Bog, som kaldes Pontificale. Han er nemlig den eneste, som har den fulde Indvielse, Bispevielsen. Derfor er han den eneste, der kan indvie Præster og Kirker og Kirkegaarde. Præsten har Lov at forrette Daabshandlingen indtil et vist Punkt. Saa skal han stoppe op, og en Biskop skal siden fuldføre det begyndte med en Handling, som kaldes Konfirmation, i Danmark sagde man Firmelse.

Men først og fremmest har han fat i den tunge Ende af det, som var den middelalderlige Kirkes Hovedsakramente: *Boden*, Skriftemaalet, hvormed overhovedet al Kirketugt hænger sammen. Han skal holde sit Stifts Præster i Tugt, og han skal holde hele dets Befolkning i Tugt. Derfor er Biskoppens Cathedra et Dommersæde, ja det forlanger i Grunden at være Landsdelens Højesteret.

Egentlig er han ogsaa *Lovgiver*. Aarlig samler han sit Stifts Præster til *Landemode*. Her minder han om Kirkens og Stiftets Love, dets Statuter. Der er ogsaa nogle af højere Rang, nemlig Statuter fra Nationalkoncilier, der holdtes under Ærkebiskoppens Forsæde og gjaldt alle Kirkeprovincens Stifter. Og Biskoppen kan diktere nye Statuter. Saaledes voksede Artiklerne til i Tal efterhaanden. Vi har Roskilde Stifts Statuter i Behold saaledes som Lauge Urne fremsatte dem paa Landemode 6. Oktober 1517 (trykt i Ny kirkehist. Saml. III 266 ff). Det er et omfangsrigt Aktstykke, hvis Læsning lader de gamle Tider saa mærkeligt staa op af Graven for os. Der har ogsaa da været en ekstra højtidelig Forsamling her i Domkirken. Der siges at være en stor Mængde af Præster og Læfolk tilstede, desuden nævnes med Navn Stiftets Cistercienserabbeder, Benediktinerabbeder, Abbeden fra Æbelholt, Prioeren for Københavns Helligaandshus samt begge Bispedømmets Domkapitler, det i Roskilde og det i København. Efter at Statuterne var oplæst, oplæstes end-

videre en Skrivelse, som tre Dage før var udstedt paa Biskoppens Slot Dragsholm af Pavens Nuntius Johannes Angelus Arcimboldus, der desværre for Travlhed ikke kunde være tilstede, men bemyndigede Kapitlets Kantor Jens Lucchesen til at stadfæste Statuterne med pavelig Myndighed, hvad han derefter gør.

Manden med den vældige Bemyndigelse er den pavelige Kommissær for Norden angaaende den Aflad, som Johan Tetzels solgte i Tyskland. Dette her foregik 25 Dage før den bekendte Protest blev opslaaet paa Slotskirkens Dør i Wittenberg.

I en væsentlig Grad skulde Biskoppen udøve sin Gerning ved at berejse sit Stift, ved *Visitats*. Og en væsentlig Indtægt for Biskoppen var den Gæsteri-Ret, som dermed fulgte. Denne Visitats formede sig som en Rettergang, et Ting: Synodus.

Dette er jo internationalt. Paa dansk Grund har vi netop fra Roskilde Bispestol en Forskrift for, hvordan dette skulde gaa til. Den er skrevet ind bag i Roskilde Biskops Jordebog fra 1370, som jeg siden skal omtale. Der er i Haandskriftet noget i Vejen med de første Linjer, saa man kan ikke se, hvor officiel den er, men naar den er skreven ind paa denne Plads, maa det vel være Tanken, at den burde efterleves. (Script. rer. Dan. VII, 129 f.)

Den begynder med noget temmelig pinligt: „En Biskop bør visitere sine Sogne for at rette og forbedre, saa ofte som det er nødvendigt for Kirkerne eller Undersaatterne, og det udaf Kærlighed med skyldig Ydmyghed og Hensynsfuldhed, ikke med Jagthunde og Falke, ikke med stor Stads eller med ødsel og paafaldende Levemaade, men med ærbart og nyttigt Selskab, der ikke gør for store Fordringer, for at Kirkerne ikke skal besværes for meget og ikke Undersaatterne ved bekosteligt og umaadeholdent Gæsteri skal nødes til at pantsætte eller sælge Kirkens Bøger eller andre Prydelser, idet faa Timer fortærer, hvad der ellers kunde være tilstrækkeligt for en lang Tid. Han skal ved Visitats være en Fader og en Hyrde og ikke en Lejesvend eller en Tyran.“

Saaledes har en Roskilde-Biskop altsaa ladet indskrive. Hvor meget det blev efterfulgt, véd vi ikke. At den slemme Udmaling ikke er bare Fantasi, ses af, at 1487 visiterede Biskop Niels Skave Antvorskov Kloster og fortærede med sit Følge for en 30 Gylden, d. v. s. godt 1000 Kr. Biskoppen syntes, det var meget beskedent. Han synes at have optraadt med 200 væbnede Svende. Men Abbeden klagede rigtignok. Naa, Niels Skave var noget for sig.

Men i det hele var Spørgsmaalet om, hvad det kostede, en saarbar Sag. De Straffe, Biskoppen dikterede, endte gerne i Bøder, og dette var en betydningsfuld Indtægt. Den Cistercienserbroder, der saa begejstret har fortalt om Biskop Gunner i Viborg, siger naivt, at han var hensynsfuld, naar han krævede Bod for Brøde mod den hellige Kirke, — „og dog havde han og hans Folk nok at leve af“.

Den ældste danske Form for Bispeløn laa meget uheldigt i dette Bødevæsen. Men Folk vilde selv have det saadan i Stedet for at følge Kirkens Regel og give Bispetiende. I Vestdanmark blev det vist ikke anderledes før Bispetienden ved Reformationen blev Kongetiende. Men her i Sjællands Stift var det lykkedes Biskop Absalon at faa en Overenskomst, den saakaldte sjællandske Kirkelov, som vedtoges paa Maalstævne (Ting) i Ringstedlund 21. Juli 1171. Den indeholder en Del Retsbestemmelser, ikke særlig mange, med den Begrundelse, „at Retten var før for haard mellem Biskop og Bønder“. Altsaa en Nedsættelse. Vi véd desværre ikke, hvordan det var før, hvorved Dokumentet bliver mindre interessant. Men til Gengæld for denne Ret har Bønderne lovet Biskoppen Tredings-Tiende.

Man lægger maaske særlig Mærke til en Bestemmelse om, at en Mand ikke kan stævnes af Bygd, men hans Sag maa vente til Biskoppen kommer i Bygden. Naar man ser, hvad jyske Biskopper kan tillade sig i Retning af at stævne Folk fra den ene Ende af Stiftet til den anden, saa forstaar man denne Bestemmelses Værdi.

Imidlertid gaar Vejledningen videre. Biskoppen skal først visitere og rette paa sig selv og sit Kapitel. Derefter berejser han sit Stift.

Naar han kommer til en Kirke, skal han første Dag efterse Præsten og hans Virksomhed. Vi møder her det triste Spørgsmaal, „om han holder Concubiner eller mistænkelige Kvinder“? Oprigtig talt er Forholdene ikke til at forstaa for os, da vi jo dog maa regne at have med hæderlige og fromme Mennesker at gøre. Præsters lovlige Ægteskab var forbudt, men det var simpelthen ikke ophørt, kun at det skulde hedde noget andet. Det var vist almindeligvis trofaste og aldeles ikke løse Forhold, men Kvinden maatte ikke hedde Hustru, hun kaldes Husholderske, Deje. Og atter og atter ser vi Præstesønner faa Dispensation til at blive Præster. Man maa jo have haft en mærkelig formel Opfattelse af det moralske: at naar Bøden for Overtrædelsen var betalt, saa var Sagen blevet lovlig. Man paastod, at Biskopperne havde meget store Indtægter ved disse Bøder eller Betalinger, i Reformations-tidens Klageform: De tage Smugesæt for Horeri.

Længere naaede man ikke i Middelalderen, og Befolkningen maa have affundet sig med det. I Lauge Urnes omtalte Statuter er der ogsaa en fulminant Artikel om, at Præsterne aldeles ikke maa have Concubiner; men bag efter kommer der listende et Forbud mod, at de holder Barselgilde for deres Børn eller lader deres Concubine holde Kirkegang, — under Bøde paa 20 Mark Sølv.

Det havde ellers engang lykkedes her i Roskilde Stift at rejse en Storm mod Præsterne i den Sag. Det var mens de endnu levede i lovligt Ægteskab, og Manden, der rejste Stormen, var den nu ved Næstveds og Skovklosters Jubilæum fejrede Stormand Peder Bodilsøn, som tilskyndet af sin Kapellan Nothold 1123 rejste Kravet om, at Præsterne skulde sende deres Hustruer bort. Efter Roskildekrøniken gik det haardt til: „Nogle blev lemlæstede, andre dræbte, andre jagne i Landflygtighed, og kun faa beholdt deres Ejendom.“ Krønikens Forfatter, som har oplevet det, er gnaven over, at den gamle og vist ikke videre duelige Biskop Arnold ikke kunde beskytte sine Præster imod Bønderne. Han var iøvrigt syg og døde Aaret efter.

Til Andendagen skal der sørges for, at Sognefolkene er

samlede om Morgenen. Der bliver prædiket fatteligt om Sakramenterne, om Budene eller om Troen, med mindre Prædikanten finder noget andet mere paakrævet. Derefter holdes der Messe af Biskoppen eller een, han sætter til det (altsaa Prædiken før Gudstjenesten). Kirkegaarden velsignes og derefter konfirmeres Konfirmander.

Derpaa begynder *Bispetinget*. Biskoppen tager Sæde med Sognefolkene samlet om sig. Biskoppen udtager af de bedste af Mændene tre eller fire eller fem til Synodevidner. De tages i Ed og skal derefter under Ed give Vidnesbyrd, om der er sket Forbrydelser i Sognet, eller om der er Mennesker, som lever i aabenbar Synd eller Vranglære, eller om der er nogen Tegnsudlægger, Spaakone eller Heks. Sager, der kan ordnes med det samme, afgøres, og det øvrige tager Biskoppen nedskrevet med sig til senere Behandling. Men de udtagne og edfæstede Mænd skal i Tiden til næste Bispeting lægge sig efter at opspore al Brøde og Forargelse og indberette alt til Biskoppen. Her paa Sjælland kaldte man dem Lakkefogeder. Saaledes omtales de i Palladius' Visitatsbog.

Der sluttes i Aktstykket med Formaninger om, at Biskoppens Officialer eller andre i hans Følge ikke maa lave Afgifter for Folk eller tage imod Gaver under Paaskud af, at det er Skik. Biskoppen skal straks rejse til et andet Sogn, hvor han ogsaa skal ende alt paa een Dag. Er Sognene fattige, saa at et enkelt ikke godt kan udrede det pligtige Gæsteri, bør flere Sogne slaas sammen.

Ved den her skildrede Domsmagt havde Biskoppen en vældig Indflydelse. For det første laa Rettergang i alle Sager angaaende Gejstlige helt under ham. Fremdeles betragtedes mange Sager, f. Eks. alle Ægteskabssager, som udelukkende kirkelige. Endelig var det saadan, at al Misgerning jo ogsaa skulde have en kirkelig Afgørelse. Den borgerlige Retsforfølgelse skete ved de borgerlige Ting: Herredsting, Landsting, eventuelt Kongens Retterting. Den var efter vore Begreber overmaade mangelfuld. Men saa kom Biskoppen bagefter og underkastede Sagen sin Behandling, inden Synderen kunde faa Fred med Kirken. Da dette var

en Betingelse for at blive i Landet, blev Biskoppen egentlig en Slags Højesteret.

Nu kan man jo udmale sig, at dette gav fortræffelige Muligheder for Magtmisbrug. Ja vel. Men det gav ogsaa Mulighed for, at en højere Retsopfattelse end den nedarvede kunde gøres gældende. Og dette er faktisk, hvad der skete. Biskoppen skulde dømme efter Kirkens Ret, d. v. s. efter kristelige Grundsætninger. Han har her søgt til det, som man kalder den kanoniske Ret. Og trods alt, hvad der kan være at sige om Enkeltheder i Gratians Dekret, — det var et uhyre Fremskridt. Det, at der i det hele dog forsøgtes med lige Ret for Smaa og Store, det skyldes Kirkens Indflydelse, og formentlig er dette een af Biskop Absalons Fortjenester.

Men der kunde gaas Amok paa Principper. Sjælland oplevede noget uhyggeligt i det store Livtag om „Kirkens Frihed“ mellem Kongen og Ærkebiskop Jakob Erlandsen. Biskop Peder Bang i Roskilde stod paa Ærkebispens Side. Han benyttede sig af, at en Del af Stiftet laa udenfor Riget, og tyede til Rygen. Saa dør Kong Christopher sidst i Maj 1259, og straks rykkede Fyrst Jarimar af Rygen, — en rigtig Landsknægt — som Kirkens Ridder ind i Sjælland, formodentlig med Landgang ved Karrebæksminde. Han overvandt 14. Juni det kongelige sjællandske Opbud ved Næstved, hvor der skete et forfærdeligt Mandefald. Biskoppen trængte frem til Roskilde, og med ham var Ærkebiskop Jakob Erlandsen. De holdt Landemode, og deri erklærede de, at den fremmede Hærs Faldne som faldne i retfærdig Kamp skulde kirkeligt jordfæstes, og for dem skulde der bedes. Men Sjællænderne, der havde forsvaret deres Land, var „uværdige til al kirkelig Bøn og Jordefærd“.

Der sloges her et Saar, som sent lægedes.

Hele denne Domsvirksomhed var som sagt i nær Tilknytning til Bodens Sakramente. Det gjaldt jo Fred med Kirken, men det gjaldt ogsaa selve Syndernes Forladelse. En almindelig Præst kunde besørge et almindeligt Skriftemaal. Men visse Forsyndelser maatte han indskyde under Biskop-

pen, — og nogle særlig grove var forbeholdt Paven. Et Stykke af Roskilde Biskops Dombog fra Aarene 1291—99 er bevaret (Script. rer. Dan. VI. 255). Det var meget følelige Bodsgerninger eller Straffe, der ikendtes, og Sagernes Mængde var saa stor, at deres Afgørelse oftest overdroges Officialer. Paa flere af de bispelige Hovedgaarde synes der at have boet en saadan Official, der tillige var en Slags Godsforvalter.

Det ulykkelige var, at det tillige var et Indtægtsspørgsmaal. Blandt Klagerne fra Christian II's Tid er ogsaa den, at Biskopperne forhøjede Bøderne vilkaarligt, og at de uretmæssigt udvidede deres Domsmyndighed og forlangte, at deres Afgørelse „skulde være Lovs Ende“; men menige Mand mente, at de maatte „nyde vor naadige Herres og Rigens Raads Dom derpaa“. Det er Kravet om de borgerlige Domstoles Hovedafgørelse.

Man har unægtelig ogsaa uhyggelige Eksempler paa, hvordan en hensynsløs Biskop kunde holde Rettergang. Jeg sigter her i Stiftet til den før nævnte Biskop Niels Skave (1485—1500), der jo hører til en Tid med slemme Kirkefyrster. Han var efter Kong Hans' Ønske indtrængt af Paven i Embedet mod Domkapitlets Vilje, — til liden Glæde for Kongen. Præstegaarden i Stenmagle var i sin Tid brændt og aldrig genopbygget, hvorfor Præsten havde fæstet een af Sorø Klosters Gaarde. Da han nægtede at svare Afgiften, satte Klosteret ham ud, og det synes at have foregaaet ublidt. Han klagede til sin Herre Biskoppen, og denne stævnedes Abbed og Bønder for Landmodet i Roskilde i Juni 1489. Abbeden protesterede i Henhold til Cistercienserordenens Privilegier, hvorefter Klostret og dets Undergivne ikke laa under Biskoppens Rettergang. Biskoppen dømte dem da som udeblevne og satte dem i Band. Præsten havde altsaa opnaaet at staa med en banlyst Menighed, der forfulgtes med Bøder, og da de ikke maatte møde mod Abbedens Forbud, blev de ved senere Bispestævninger berøvede deres Mandhelg, d. v. s. gjort halvt fredløse. Saa kommer Biskoppens Lensmand med 80 væbnede Mænd. Nogle af Bønderne lyk-

kedes det at flygte, men Resten slæbtes i Fængsel og mishandlede. Kong Hans maatte gribe ind, og Bønderne slap omsider ud, men Høsten paa Markerne blev ikke bjærget 1489, og man vovede ikke at berede Markerne til det kommende Aar. (Johs. Lindbæk: Biskop Niels Skave i Roskilde og Sorø Kloster. Hist. Tidsskr. 8 I 254 ff.)

Dette hænger sammen med et andet Forhold ved Middelalderens Bispestilling. Bispestolen var en Ophobning af en uhyre Rigdom eller i al Fald en uhyre Godsmængde. Det var et Krav, at Biskoppen skulde have en fyrstelig Stilling, og ad mange Veje var der samlet et vældigt Komplex af Hovedgaarde og Bøndergods.

Her er bevaret et af vor Middelalders interessanteste Dokumenter, den før nævnte *Roskilde Biskops Jordebog* fra 1370 (trykt i Script. rer. Dan. VII). Haandskriftet har i gammel Tid faaet Navnet „Pjaltebogen“ og er igen en Afskrift efter „Træbogen“ fra 1290. Sjælland og Rygen rundt er her optegnet Gods og Indtægter. I de fleste Sogne i Stiftet er der noget, saa man faar bl. a. alle Stednavnene præsenterede i ældgamle Former. Bøndergods, Tiendeopkrævning og anden Administration er samlede om spredte Hovedgaarde. En Perle i disse Besiddelser er naturligvis Borgen og Staden København. Her er en fuldstændig Jordebog over alle Københavns Gader.

Dette Gods skiftede naturligvis stadig en Del. Man handlede og mageskiftede. Og København gik efter haarde Livtag tabt til Kronen.

Biskoppen havde i den senere Middelalder mere Gods i sit Landomraade end Kronen. Roskilde Stifts Indtægter beregnedes ved Reformationen til 13,000 Tdr. Korn. Som Kongen havde Biskoppen sine Lensmænd paa Hovedgaardene. Over 30 Slotte laa under Bispedømmet, og adskillige af dem var Fæstninger. I Almindelighed finder vi Biskoppen boende paa et af disse Slotte og ikke i Roskilde. Endnu staar Dragsholm, i hvis Mure der skjuler sig et romansk Bispestot. Ligeledes staar Peder Lodehats meget ejendommelige Gjorslev. Her ude paa Bistrup (Biskops Torp)

kender man Fundamentet og Omfanget af den nærmeste b'spelige Fæstning her ved Stiftsstaden.

Til at anskue en middelalderlig Biskops Format hører ogsaa Billedet af en saadan Fæstning med sit væbnede Mandskab til Forsvar og Angreb. Hammershus er Ærkebiskoppen af Lund.

Med denne Herremandsstilling hører det sammen, at Biskopperne er faste Medlemmer af Rigsraadet. I Dokumenter nævnes de altid foran de verdslige Herrer. Der er i dette Forhold Skikkelser, vi ser paa med Uvilje, ikke mindst den sidste, Joachim Rønnow. Men der er ogsaa andre Skikkelser. Tænk paa Absalon eller paa Dronning Margretes kloge Ven Peder Lodehat. Han var for saa vidt ogsaa i Stilen, som han med Magt brød ind i Sorø Klosterkirke og bortførte Dronningens Lig til Roskilde Domkirke. Men der var dog mere ved ham, og det er ganske interessant at betragte hans karakteristiske Træk paa Ligstenen i Koromgangen, der i Mod-sætning til Dronningens Billede maa antages virkelig at være et Portræt.

Ved Reformations-Recessen 1536 bestemtes det, at alle Biskops Stifts Slotte, Gaarde, Huse og Jordegods blev lagt under Kronen til menige Rigens Bedste. Kronens Gods tredobledes ved dette og ved Klostergodset. Men der skulde i Stedet for disse Herremandsbisper indsættes *rigtige* Biskopper, som kunde lære og undervise Folket. Saa fik Roskilde Stift en evangelisk Fortsættelse som „Sjællands Stift“, der dog aldrig blev Københavns Stift. Landemodet blev ved at holdes i Roskilde, og gamle Biskop Rørדם kaldte Roskilde Domkirke „min Domkirke“. Omsider maatte det alt for store Stift fra 1060 deles 1922, og der er nu atter et Roskilde Stift, hvis Biskop bor i den Gaard, der var Bispegaard formentlig fra Svend Estridsens Tid, og som over Absalonsbuen staar i den gammeldags indendørs Forbindelse med den gamle Domkirke.